

**РЕТРОСПЕКТИВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
У ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ 1960–1980-х рр.**

raising children in preschool institutions in Poland]. *Youth and the market*. No. 1(187). pp. 17–22. [in Ukrainian].

2. Yankovych, O. (2018). Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity v universytetakh Ukrainy ta Polshchi do realizatsii zdoroviazberezhuvalnykh rukhovnykh tekhnolohii [Training of future specialists in preschool education in universities of Ukraine and Poland for the implementation of health-saving motor technologies]. *Ensuring quality training of future specialists in preschool education in the process of using modern technologies: a collection of scientific papers*. Khmelnytsky. pp. 387–390. [in Ukrainian].

3. Banasiak, M. (2013). Współpraca rodziców ze szkołą w kontekście reformy edukacji w Polsce [Cooperation of parents with school in the context of education reform in Poland]. Torun, 205 p. [in Polish].

4. Filipowicz, F. & Rataj, M. (1980). *Vademecum młodego nauczyciela* [Handbook of a young teacher]. Warsaw, 125 p. [in Polish].

5. Guz, S. (1985). Edukacja przedszkolna efektywność i uwarunkowania [Pre-school education effectiveness and conditions]. Lublin, 190 p. [in Polish].

6. Polmiński, W. (1977). Podstawowe założenia systemu wychowania szkoły środowiskowej [Basic assumptions of the community school education system]. Krakow, 214 p. [in Polish].

7. Sawicka, A. (1991). Współpraca przedszkola z rodzicami [Cooperation of the kindergarten with parents]. Warsaw, 95 p. [in Polish].

8. Trempała, E. (1976). Wychowanie zintegrowane w środowisku szkoły [Integrated education in the school environment]. Warsaw, 385 p. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021

УДК: 371.10 (438)

DOI:

Лариса Сливка, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

**РЕТРОСПЕКТИВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА
МОЛОДІ У ТВОРЧОСТІ ПОЛЬСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ 1960–1980-х рр.**

У статті репрезентовано низку історико-педагогічних праць польських авторів, написаних впродовж 1960–1980-х рр. Зазначено, що розвиток здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі є проблемою, дослідження якої можливе за умови вивчення літератури із загальної педагогіки, соціальної педагогіки, історії педагогіки, історії медицини та охорони здоров'я, історії культури, історії краю та інших наук. Розвиток історіографії здоров'язбережувальної виховно-освітньої діяльності активізувався у науковому просторі Польської Народної Республіки на початку 1970-х рр. Наступний сплеск активності науково-педагогічних сил країни розпочався у другій половині 1980-х рр. Відзначено, що впродовж 1960–1980-х рр. відбувалося формування проблемного поля проблеми здоров'язбережувального виховання дітей та молоді, структурними елементами якого стали: історія здоров'язбережувальної думки; польський здоров'яспрямований освітньо-виховний рух як історичне та соціально-культурне явище, його ідеологія та суспільна практика; теоретична і практична спадщина визначних постатей Польщі, які ініціювали, пропагували і реалізовували здоров'язбережувальну діяльність; здоров'яорієнтована діяльність громадських інституцій; рефлексії щодо фізичного, гігієнічного, антиалкогольного виховання як напрямів і складників виховання для здоров'я; роль періодичних видань у пропаганді ідей здоров'я та здорового способу життя; аналіз змісту навчальних і виховних програм у контексті здоров'язбережувальної тематики.

Ключові слова: здоров'язбережувальне виховання; історія здоров'язбережувального виховання; Польща; історіографічні розвідки; 1960–1980-х рр.; навчальні програми.

Лит. 8.

Larysa Slyvka, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of Primary Education Department State Higher Educational Institution “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”

**RETROSPECTIVE OF HEALTH EDUCATION
OF CHILDREN AND YOUTH IN THE WORK OF POLISH RESEARCHERS 1960–1980s**

The article presents a number of historical and pedagogical works of Polish authors written during the 1960 1980s. It is noted that the development of health education of Polish secondary schools is a multidimensional problem, the study of which is possible by studying literature on general pedagogy, social pedagogy, history of

pedagogy, history of medicine and health care, history of culture, history of the region and other sciences. It is stated that the intelligence of Ukrainian scientists in the context of the representation of the Polish experience of health education of a growing personality is a small part, because in domestic pedagogy this topic has no long tradition, so it is too early to talk about significant results. At the same time, the dissertation researches of T. Yermakova, I. Mordvinova and the monograph of O. Yezhova, A. Besedina and T. Berezhna testify to the growing interest of Ukrainian scientists in the problems of Polish pedagogy and, in particular, its history. It is noted that the historiographical vector of Polish pedagogical science in the field of health pedagogy is broader and more detailed, as it has about 150 years of tradition.

The development of the historiography of health-preserving educational activity intensified in the scientific space of the Polish People's Republic in the early 1970s. At that time, the state of national education, its gains and losses were radically reconsidered. The next surge in the activity of the country's scientific and pedagogical forces began in the second half of the 1980s. Continuing the traditions of the interwar period of the twentieth century, the Polish historiography of health care was filled with works by Ryshard Vroczynski, Slawomir Radyukevich, Leonard Szymanski, Maria Rotkiewicz, Slawomir Wilk, Zbigniew Kravczyk, Kazimir Toporovich, and others. Powerful historical "excursions" of solving the problem of preserving, strengthening and shaping the health of children and youth through educational work are associated with the work of a professor of physical education, a specialist in health pedagogy, the creator of the Polish theory of health conservation education of Maciej Demel. The works of these authors are considered by the author of the article as sources filled with historiographical content, they are based on a broad source base and contain retrospective information about the content of medical and hygienic care in schools, hygienic principles of educational process in schools and forms of health and youth work among children, which was carried out by the then public institutions. It is noted that during the 1960–1980s there was a formation of the problem field of the problem of health education of children and youth, the structural elements of which were: the history of health thought; Polish health-oriented educational movement as a historical and socio-cultural phenomenon, its ideology and social practice; theoretical and practical heritage of prominent Polish figures who initiated, promoted and implemented health care activities; health-oriented activities of public institutions; reflections on physical, hygienic, anti-alcohol education as areas and components of health education; the role of periodicals in promoting health and healthy lifestyles; an analysis of the content of educational programs in the context of health issues.

Keywords: health education; history of health education; Poland; historiographical explorations; 1960–1980s; curricula.

Постановка проблеми. У контексті перманентного звернення світової спільноти до пошуків доцільного розв'язання проблеми здоров'язбереження зростаючої особистості, актуалізується вивчення ретроспективи здоров'язбережувального виховання дітей та молоді у різних країнах. Здоров'язбережувальне виховання в його історичному вимірі є полівимірною проблемою, дослідження якої можливе за умови вивчення літератури із загальної педагогіки, соціальної педагогіки, історії педагогіки, історії медицини і охорони здоров'я, історії культури, історії краю та інших наук. Цікавими у цьому контексті є історико-педагогічні праці польських вчених про становлення і розвиток здоров'язбережувального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі XIX–початку XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний аналіз праць, присвячених історичним віхам здоров'язбережувального виховання дітей та молоді у Польщі, засвідчує, що розвідки українських вчених становлять у цих надбаннях невелику частку, що пов'язано насамперед із відсутністю давньої традиції в цьому контексті у вітчизняній педагогіці. Отже, рано ще говорити про значні результати. Водночас, низка праць наших співвітчизників про

історію польської освіти і виховання, які з'явилися після 1991 р., засвідчують зростаюче зацікавлення науковців України проблемами польської педагогіки та її історією. Спрямовуючою і визначальною для оцінювання змісту та технологій здоров'язбережувального виховання учнів початкових класів у Польщі, виявлення стратегічних підходів до цього процесу в умовах сьогодення країни є дисертація І. Мордвінової. Заслуговує на увагу монографія Т. Єрмакової, присвячена теорії та практиці формування культури здоров'я школярів у Польщі другої половини XX – початку XXI ст. Суттєву інформацію про етапи розвитку і моделі діяльності Шкіл здоров'я в сучасній Польщі містить спільна монографія О. Єжової, А. Беседіної і Т. Бережної "Школи здоров'я у країнах Східної Європи: теорія і практика". Що ж до історіографічних надбань польських вчених у сфері здоров'язбережувальної педагогіки, то вони є ширшими і більш деталізованими, адже мають майже 150-річну традицію.

Мета статті репрезентувати деякі, написані в 1960–1980-х рр., історико-педагогічні праці польських авторів, присвячені вивченню ретроспективи здоров'язбережувальної освіти і виховання.

Виклад основного матеріалу. Комплексні історико-педагогічні розвідки, що з'явилися у Польщі впродовж 50–60-х рр. ХХ ст., презентували історичну реальність досить спрощено, інколи навіть спотворено, їхній зміст здебільшого нагадував простий “реєстр” усіх подій і фактів минулого із “скупим” і “обережним” критичним аналізом [3, 201]. На жаль, праці іншого змістового формату не могли з'явитися через цензуру. Певне послаблення ідеологічного тиску, яке спостерігалось в Польській Народній Республіці на початку 1970-х рр., певною мірою позитивно вплинуло і на польську педагогічну думку. В науковому просторі з'явилися публікації, а яких актуалізувалася думка про “іншу” мету підручників з історії виховання, а саме висвітлення розвитку ідей і тенденцій у сфері освіти та виховання, які ознаменовували певний поступ, або містили у собі зародки цього поступу. Кардинальне переосмислення стану національної освіти, її здобутків і втрат із відповідним підвищенням активності науково-педагогічних сил країни розпочалося у другій половині 1980-х рр.

Грунтовним висвітленням історії трансформації поглядів на здоров'я у добу первісних суспільств і середньовіччя, ролі лікарів у суспільній медичній опіці, “перших” здобутків у сфері шкільної гігієни і фізичного виховання вирізняються монографія Ришарда Врочинського (пол. *Ryszard Wroczynski*) “Історія фізичного виховання і спорту від кінця ХVІІІ ст. до 1918 р.” [8], стаття спеціаліста у сфері шкільної гігієни, члена Польського Гігієнічного Товариства Славоміра Радьюкевіча (пол. *Slawomir Radiukiewicz*) “Нарис розвитку шкільної гігієни і медицини” [4], монографія професора, доктора педагогічних наук Леонарда Шиманського (пол. *Leonard Szymański*) “Шкільна гігієна і фізичне виховання в загальноосвітньому шкільництві у Польському Королівстві 1815–1915 рр.” [6], публікація дослідників історії фізичного виховання Марії Роткевіч (пол. *Maria Rotkiewicz*) і Славоміра Вілька (пол. *Slawomir Wilk*) “Фізичне виховання і шкільна гігієна у світлі з'їздів і виставок польських лікарів та природознавців (1869–1914)” [5]. Доволі “рясно” аналізований історіографічний період представлений розвідками про видатних персоналій. Так, публікація спеціаліста у галузі теорії та історії фізичного виховання Збігнева Кравчика (пол. *Zbigniew Krawczyk*) [2] і монографія доктора педагогічних наук, ректора Академії Фізичного виховання у Кракові в 1978–1981 рр. Казимира Топоровича (пол. *Kazimierz Toporowicz*) [7] репрезентують фактичний матеріал про науково-педагогічні погляди щодо

соціально-культурних функцій фізичного виховання лікаря, громадського діяча, теоретика фізичного виховання і шкільної гігієни, пізніше професора Познанського університету Єугеніуша П'ясецького (пол. *Eugeniusz Witold Piasecki*).

Потужні історичні “екскурси” післявоєнного періоду у контексті розв'язання проблеми збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей та молоді засобами освітньо-виховної роботи пов'язані із творчістю професора наук про фізичну культуру, спеціаліста у сфері педагогіки здоров'я, творця польської теорії здоров'язбережувального виховання Мацея Демеля (пол. *Maciej Demel*). Упродовж 1960–1980-х рр. науковець актуалізував значний пласт інформації, пов'язаної із далеким і близьким історичним минулим здоров'язбережувального вихованням учнів у Польщі, а саме: педагогічні функції суспільного гігієнічного руху (1964, 1979, 1986); шкільна гігієна (1960); опіка над дітьми та молоддю і її важливий складник “виховна гігієна” (1963); генеза і розвиток часопису “Здоров'я” та його роль у здоров'яспрямованому просвітництві (1965, 1985); традиції шкільної гігієни і фізичного виховання у Польщі (1970); становлення і розвиток здоров'язбережувального виховання як педагогічної дисципліни на польських землях (1974, 1980, 1983). Особливе місце у творчому доробку М. Демеля посідає “персоналістична” тематика: у статтях і науково-публіцистичних виданнях автор висвітлив значущість ідей Єнджея Сьнядецького щодо ролі фізичного виховання у розвитку особистості і збереженні її здоров'я (1955, 1957, 1969, 1989); проаналізував творчу діяльність лікаря, суспільного діяча, популяризатора гігієни, фундатора часопису “Здоров'я”, гігієніста і громадського діяча Юзефа Поляка (1968, 1970); репрезентував заслуги Марціна Кацпжака у сфері шкільної гігієни і здоров'язбережувального просвітництва (1968); актуалізував ідейне підґрунтя виховної діяльності Хенрика Йордана, а саме піклування про здоров'я зростаючої особистості (1977); охарактеризував внесок польського лікаря і активного діяча Польського Гігієнічного Товариства Станіслава Маркевіча у становлення і розвиток теорії та практики шкільної гігієни в країні (1977), визначив прогресивні ідеї лікаря-педіатра, педагога і громадського діяча Александра Ланди щодо практичних аспектів суспільного здоров'язбережувального руху (1982). Особливої уваги заслуговує оригінальна розвідка “Вчитель здоров'я. Життя і діяльність Станіслава Копчинського. 1873 – 1933 – 1973” [1]. У цій праці, на тлі представлення біографії та організаційно-творчої діяльності лікаря, гігієніста,

вченого, суспільного діяча, активного пропагандиста дидактично-виховної концепції шкільної гігієни Станіслава Копчинського (пол. *Stanisław Kopczyński*), М. Демель синтезовано узагальнив проблеми шкільної гігієни, які поставали і розв'язувалися в Другій Речі Посполитій в 1918–1933 рр., показав динаміку та окремі елементи цього явища, презентував стратегії і технології здоров'язбережувального виховання учнів в школах міжвоєнної доби ХХ ст. Наведена праця не втрачає наукового значення і нині, оскільки написана із опертям на великий пласт першоджерел.

Висновки. З усього, робимо висновки про те, що впродовж 1960–1980-х рр. у працях польських вчених репрезентувалися питання про історію здоров'язбережувальної думки у Польщі, польський здоров'яспрямований освітньо-виховний рух як історичне та соціально-культурне явище, його ідеологія та суспільна практика, теоретична і практична спадщина визначних постатей Польщі, які ініціювали, пропагували і реалізовували здоров'язбережувальну діяльність; здоров'яорієнтована діяльність громадських інституцій, роль періодичних видань у пропаганді ідей здоров'я та здорового способу життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Demel M. Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873 – 1933 – 1973. Warszawa: Nasza Księgarnia, 1972. 140 s.
2. Krawczyk Z. Społeczno-kulturowe funkcje wychowania fizycznego i sportu. Analiza poglądów Eugeniusza Piaseckiego. *Natura Kultura Sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*. Warszawa. 1970. S. 163–217.
3. Mauersberg S. “Szkoła ogólnokształcąca w Polsce Ludowej”, Mieczysław Pęcherski, Wrocław [etc.] 1970: [recenzja]. *Rozprawy z Dziejów Oświaty*. 1972. Nr. 15. S. 200–202.
4. Radiukiewicz Sł. Zarys rozwoju higieny i medycyny szkolnej w Polsce. *Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*. 1973. Vol. 2. S. 5–10.
5. Rotkiewicz M., Wilk Sł. Wychowanie fizyczne i higiena szkolna w świetle zjazdów i wystaw lekarzy i przyrodników polskich (1869–1914). *Wychowanie Fizyczne i Sport*. 1986. nr 3. S. 81–98.
6. Szymański L. Higiena szkolna i wychowanie fizyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Królestwie Polskim 1815–1915. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979. 304 s. (Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego Seria A; Nr 209)

7. Toporowicz K. Eugeniusz Piasecki, 1872–1947: życie i dzieło. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. 382 s.

8. Wroczyński R. Dzieje wychowania fizycznego i sportu od końca XVIII wieku do roku 1918. Wrocław Warszawa Kraków Gdańsk, 1971. 261 s.

REFERENCES

1. Demel, M. (1972). *Nauczyciel zdrowia. Życie i dzieło doktora Stanisława Kopczyńskiego. 1873 – 1933 – 1973* [Health teacher. Life and work of doctor Stanisław Kopczyński. 1873 – 1933 – 1973]. Warszawa, 140 p. [in Polish].
2. Kravchuk, Z. (1970). *Społeczno-kulturowe funkcje wychowania fizycznego i sportu. Analiza poglądów Eugeniusza Piaseckiego* [Socio-cultural functions of physical education and sports. Analysis of the views of Eugene Pyasetsky]. *Nature – Culture – Sports. Theoretical controversies in Poland*. Waszaw. pp. 163–217. [in Polish].
3. Mauersberg, S. (1972). “Szkoła ogólnokształcąca w Polsce Ludowej”, Mieczysław Pęcherski, Wrocław [etc.] 1970: [recenzja] [“Secondary school in People’s Poland”, Mieczysław Pęcherski, Wrocław [etc.] 1970: [review]. *Treatises on the History of Education*. No.15. pp. 200–202. [in Polish].
4. Radiukievich, Sl. (1973). *Zarys rozwoju higieny i medycyny szkolnej w Polsce* [Essay on the development of school hygiene and medicine in Poland]. *Physical Education and School Hygiene*. Volume. 2. pp. 5–10. [in Polish].
5. Rotkievich, M. & Wilk, Sl. (1986). *Wychowanie fizyczne i higiena szkolna w swietle zjazdów i wystaw lekazhy i pshyrodnikow polskich (1869–1914)* [Physical education and school hygiene in the light of congresses and exhibitions of Polish doctors and naturalists (1869–1914)]. *Physical Education and Sports*. No 3. pp. 81–98. [in Polish].
6. Shymanski, L. (1979). *Higiena szkolna i wychowanie fizyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Królestwie Polskim 1815–1915* [School hygiene and physical education in secondary school in the Kingdom of Poland, 1815–1915]. Wrocław, 304 p. [in Polish].
7. Toporowicz, K. (1988). *Eugeniusz Piasecki, 1872–1947: życie i dzieło* [Eugene Pyasetsky, 1872–1947: life and work]. Wrocław, 382 p. [in Polish].
8. Wrochynski, R. (1971). *Dzieje wychowania fizycznego i sportu od konca XVIII wieku do roku 1918* [History of physical education and sports from the end of the XVIII century until 1918]. Wrocław Warsaw – Krakow – Gdansk. 261 p. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021